

CLANURILE ȚIGĂNEȘTI ȘI CRIMINALITATEA ORGANIZATĂ, REALITĂȚI ȘI LEGENDE*

Eugen Băican, Ioan Coman**

Abstract: *Gypsies / Roma in Romania have been a subject of great international public attention for the last 30 years and the problem of gypsy clans and organized crime is an old one, but at the same time very actual. Crime and organized crime are not ethnic, but they highlight certain specificities. In particular, in the context of the pandemic with the Covid-19 virus, in Romania this issue returned spectacularly in attention, with the return from abroad of the members of the gypsy clans. In this context, the episode of the assassination in Bucharest of the head of the Duduian s clan, in August 2020, should be brought to attention. Gypsy clans are an international reality, not only Romanian, and historical, sociological and anthropological research shows that organizing on clans is a specificity of the culture and civilization of Gypsies / Roma. If until the early 1990s, due to the rigidity of the borders, the gypsy clans were somewhat more firmly defined in the national space, today they are par excellence in the international movement. We will present, sketched, a conceptual-theoretical construction on the foundation, causality and dynamics of this phenomenon, a summary situation of the current reality of gypsy clans in / from Romania and an estimate of the implications and perspectives of the phenomenon, in national and international context.*

Keywords: gipsy clans, social-antropological explanations, infractionality, organized crime, realities and legends.

Context și relevanță

* Redactarea acestei lucrări a fost posibilă cu suport financiar oferit în cadrul proiectului „Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii (ATRiUM)”: POCU/380/6/13/123343, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

** Dr. Eugen Băican – Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: beugen02@yahoo.com, eugen.baican@ubbcluj.ro; Ioan Coman, cercetător post-doctoral, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: ioancomancj@gmail.com.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, p. 433-449.

Problema clanurilor țigănești interlope este una veche, dar în același timp de mare actualitate. În particular, în perioada pandemiei Covid-19, în România a revenit spectaculos în atenția publică această problemă, odată cu reîntoarcerea (temporară) din străinătate a membrilor clanurilor țigănești. În context, este de adus în atenție episodul asasinării în București a șefului clanului țigănesc al Duduienilor într-un conflict cu un clan rival, în luna august 2020. Acest episod a relevat cu forță îngrijorările deja existente despre creșterea implicării clanurilor țigănești în infracțiunile de mare violență și în criminalitatea organizată.

Ce sunt clanurile țigănești, de ce și cum se constituie, care este specificul lor?

Clanurile țigănești sunt o realitate internațională, nu doar românească, iar cercetările istorice, sociologice și antropologice evidențiază că organizarea pe clanuri este o specificitate a culturii și civilizației țiganilor/rromilor. Nomadismul/semi-nomadismul ca stil de viață, tradițional și contemporan, dă clanurilor țigănești o dimensiune internațională definitorie, mult accentuată în ultimele decenii, prin apariția unor rețele transnaționale.

În ceea ce privește fundamentele socio-antropologice, în perspectiva istorică, a predilecției pentru organizarea în clanuri a populațiilor de țigani/rromi există câteva elemente explicative și determinante definitorii.

Este vorba, o dată, despre traiul, modul de viață tradițional specific lor, pe care un cercetător sociolog de anvergură cum este acad. prof. Cătălin Zamfir¹ îl definea ca fiind bazat pe exploatarea resurselor marginale: ocupații ocazionale, cerșit, colectarea din gunoaie și din ce se mai aruncă, furturi și tâlhării oportuniste, înșelăciuni și „mica ciupeală”. Desigur, această susținere a unor determinații de fond ale modului de viață specific lor nu ignoră existența elementelor care depășesc traiul bazat pe resurse marginale, mai ales în perspectiva emancipării contemporane a unei părți importante dintre membrii acestei etnii. De remarcat că, pe fond, în narativul social comun și peren, acest mod de viață este frecvent caracterizat, în discursuri mai mult sau mai puțin consistente argumentate, ca inapetența pentru muncă și trai de profitorie necontributivă, în ultimul timp, suplimentar, cu trimitere și la exploatarea sistemului instituțional de ajutoare sociale, din țară, dar și din țările de imigrare temporară. În același narativ social comun, ce se plasează, evident, în afara doctrinei „corectitudinii politice”, acest tropism considerat ca fiind redus spre muncă este înfățișat, pe de-o parte, ca și consecință a lungii istorii de mod de viață bazat pe specularea oportunităților și resurselor marginale, înfățișat a fi în legătură și cu inapetența pentru

¹ Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coord.), *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, București, Edit. Alternative, 1993.

școală, educație și socializare pe modelul civilizatoric macrosocial și cu rezistența perenă la integrare și incluziune socială. Pe de altă parte este explicat ca și consecință a eșecului sau posibilităților reduse ale statelor, de integrare și incluziune socială, prin instrumentele educaționale-culturalizante, de școlarizare, de obținere a calificărilor profesionale și de integrare pe piața muncii pe scară largă, dar și ca o consecință a discriminării și autodiscriminării de-a lungul istoriei. Iar asta este, dincolo de factualitate, și o problemă de imagine publică², o consecință a percepției realităților factuale la nivel macrosocial, care se răsfrânge apoi asupra inter-relațiilor, inclusiv etnice³.

Modul de viață bazat pe resurse marginale, în asociere cu valorizarea și practicarea scăzută a școlarizării, obținerea calificărilor și apoi integrarea în muncă duce la o perpetuare cronică a sărăciei în rândul marii părți a populațiilor de romi. Și, este evident că acolo unde este săracie există și dezvoltare a comportamentelor infracționale, de mică și mai mare anvergură, inclusiv criminalitate organizată. Este însă de arătat aici că în fapt sărăcia se asociază procesual cu cultura sărăciei, acestea susținând împreună, un efect inflaționar, cu cât una se accentuează cealaltă dezvoltându-se și mai mult. Cu precizarea faptului că nu cei mai săraci țigani intra și fac parte din clanuri de crimă organizată. Cultura sărăciei rezidă în așezarea cronică în mentalitatea sărăciei, în obișnuirea cu ea și în lipsa unui orizont care să facă posibilă ieșirea din sărăcie, în imposibilitatea de a imagina o modalitate pragmatică și instrumente realiste și viabile de ieșire din modul de viață ce întreține sărăcia. Pe această cale se constituie procesual un cerc vicios sărăcie-cultura sărăciei. Iar rezistența la modernizare, la integrare și incluziune socială prin instrumentele consacrate, școală, calificări, locuri de muncă perpetuează blocajul de tip cerc vicios. În care sărăcia specifică implică redusă educație și calificări și locuri de muncă mai bine plătite iar lipsa acestora din urma implică sărăcie, într-un carusel de neoprit.

Este vorba, apoi, de nomadismul ancestral specific acestei etnii. Chiar și în contextul evoluțiilor specifice ultimelor decenii, care rezidă într-o sedentarizare mai vizibilă ca înainte, nomadismul/semi-nomadismul rămâne definitiv pentru mulți dintre membrii acestei etnii, chiar dacă în cea mai mare măsură au fost depășite unele consecințe și expresii comportamental-administrative clasice, precum lipsa de interes pentru acte de identitate și înregistrare la autoritatea stării civile. Ba chiar a căpătat accente și o anvergură adăugată. Dacă vorbim despre țiganii din Europa Centrală și de

² Eugen Băican (coord.), Augustin Pervain, *L'Image d'autrui; Representations et attitudes de la population a l'égard des Roms dans le district de Cluj*, Medecins sans Frontieres, Cluj-Napoca, Bruxelles, 1997.

³ Eugen Băican, *Reprezentări, atitudini și comportamente ale populației față de romi*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon & Edit. Școala Ardeleană, 2014.

Est, până la începuturile anilor `90 ai secolului trecut, nomadismul lor se manifesta în mare măsură doar în interiorul granițelor țărilor în care trăiau și doar în mică măsură în plan internațional. Chiar mai mult, în contextul controlului social rigid exercitat de fostele state comuniste/socialiste și a politicilor de integrare socială și sedentarizare, nomadismul era descurajat prin măsuri administrative în interiorul granițelor naționale. Nomadismul internațional, circulația în afara granițelor țărilor central și est europene, exista într-o măsură foarte redusă, circulația persoanelor indiferent de etnie era foarte limitată. Merită în context menționată o situație care dă culoare și relief acestei limitări. Se vehiculează întâmplarea că, în anii `80 ai secolului trecut, în Italia s-a desfășurat o reuniune a liderilor țiganilor din Europa, la care a fost invitat și „regele țiganilor” din România, Ioan Cioabă. Acesta s-a dus la Serviciul Pașapoarte, aflat sub controlul Securității, și a cerut pașaport și viză pentru a participa la acea reuniune. L-au chemat să-i dea pașaportul și viza la câteva săptămâni după ce reuniunea se încheiase, bătrânul lider s-a dus și le-a spus: „stați liniștiți, nu-mi este de trebuință, că între timp eu am fost acolo și m-am și întors înapoi”. Realitate sau legendă?

După disoluția blocului socialist est-central european și liberalizarea țărilor din această parte a lumii, nomadismul țiganilor a căpătat o amplă și definitivă dimensiune internațională. În ultimele trei decenii, nomadismul, mișcarea lor în teritoriu este de mai mare importanță și anvergură în plan internațional decât național. Păstrând, pe fond, același mod de viață bazat pe resurse marginale, grupuri mari de țigani, din România, dar și din țările ex-iugoslave, din Bulgaria, Ungaria, Polonia, Cehia și Slovacia, Albania și toate celelalte țări din această arie au început să migreze în țările occidentale. La început cu predilecție în Italia, Franța, Spania, apoi în Marea Britanie⁴, Germania și în alte țări vestice, chiar și până în SUA și Canada.

Iar acest exod a început să provoace reacții din partea statelor și populației din țările vestice. Sunt de amintit aici marile scandaluri politice și de mass-media împotriva țiganilor, în speță cei din România, care s-au desfășurat începând cu sfârșitul anilor `90 ai secolului trecut în Italia, Franța, Marea Britanie, dar, de anvergură mai mică, în mai toate țările occidentale. De remarcat că acele reacții negative masive împotriva țiganilor în acele țări au fost în cea mai mare măsură determinate de ceea ce se numește „infracționalitate” prin cerșitul agresiv specific, prin spălatul nesolicitat al parbrizelor mașinilor, prin micile infracțiuni de stradă, prin ghetoizarea și ocuparea abuzivă a parcurilor, gărilor și altor spații publice, prin gălăgia, înjurăturile, vulgaritatea și „lipsa de respect și maniere” percepută, care contrasta evident, bruscând

⁴ Dallal Stevens (Univ. of Warwick, UK), Eugen Băican (Univ. Babeș-Bolyai, Romania, co-author indicated in this study for the field research), *The Migration of The Romanian Roma to the United Kingdom; A Contextual Study*, "European Journal of Migration and Law", vol. 5, nr. 4, 2004, Koninklijke Brill, NL, p. 439-461.

direct modul de viață al locuitorilor acelor țări. Au fost, însă, și episoade de reacții negative publice deosebit de dramatice în urma unor fapte infracționale grave, care au fost însă foarte puternic instrumentate pentru interese politico-electorale, spre exemplu „cazul Romulus Mailat” în Italia⁵. Asemenea episoade au relevat și că, de multe ori, totul este redus, prea ușor, doar la conflict interetnic sau inter-rasial, eludându-se determinanții de fond care țin de modul de viață și de rezistență/opoziția/inapetența la integrare și modernizare.

În acel context, guvernele și opinia publică occidentală, pe de-o parte au mobilizat resurse pentru integrarea și incluziunea socială a țiganilor/rromilor în țările lor de origine. Pe de altă parte s-au îndreptat cu acuze și reproșuri împotriva guvernelor și țărilor din care proveneau aceștia, că aceste țări și cetățenii lor nu au destulă acceptare și nu fac ce trebuie pentru integrarea și incluziunea socială a acestora. Ambele atitudini și totodată acțiuni au produs rezultate pozitive evident modeste. Promovarea de strategii⁶ și politici de incluziune a rromilor⁷, utilizarea fondurilor substanțiale respective, naționale și internaționale, în speță europene, în programe și proiecte pentru rromi⁸, a produs rezultate notabile și parțial consistente pe linia emancipării etniei, prin politicile de discriminare pozitivă în învățământ, prin introducerea instituției/serviciului mediatorului sanitar rrom⁹, prin promovarea destigmatizării și a eliminării/reducerii discriminării rromilor, prin promovarea culturii și conștiinței apartenenței la etnia rromă. Cele mai rapide și consistente rezultate, pe linia integrării și incluziunii sociale a rromilor s-au obținut în contextul aderării lor la culte, comunități religioase creștine neoprotestante¹⁰.

⁵ Cazul Mailat în presă, de la crimă la criză. Raport de analiză de presă, AMP, febr. 2008: <http://www.activewatch.ro/Assets/Upload/files/Cazul%20Mailat%20in%20presa_Feb08.pdf>

⁶ Ana Maria Preoteasa, Sorin Căce, Gelu Duminica (coord.), Eugen Băican, Maria Ionescu, Daniel Arpinte, Ana Ivăsiuc, Carmen Gheorghe, Gabriela Neagu, Claudia Petrescu, Mihnea Preotesi, *Strategia Națională de îmbunătățire a situației romilor: vocea comunităților*, București, Edit. Expert, 2009.

⁷ Sorin Căce, Gabriela Neagu, Gabriela, Cristina Rat, Ana Ivăsiuc, *Politici de incluziune a romilor în statele membre ale Uniunii Europene, Strategy and Policy Studies* (SPOS), nr. 2013,2, European Institute of Romania, Bucharest, 2014.

⁸ Eugen Băican, Florin Moisa, *Evaluarea rezultatelor obținute la finalul perioadei de implementare a proiectelor selectate spre finanțare în Programul Fondul pentru Îmbunătățirea Situației Romilor, al Guvernului României și UE*, în vol. *Parteneriatul dintre instituțiile publice și comunitățile de romi, CRCR și DCE*, Cluj-Napoca, 2005.

⁹ Dana Fărcășanu, Ioana Dărămuș (coord.), Eugen Băican, Florin Moisa, Cătălin Andrei, Georget Rădulescu, Raluca Teodoru, Bogdan Păunescu, Mihaela Ștefan, Ioana Novac, *Cercetare-evaluare a Programului de medieri sanitari romi în comunitățile de romi în România*, București, USAID, CPSS, JSI R&T, 2006.

¹⁰ Gheorghe Dejeu, *Social Integration Mechanism, Case Study – the Gypsy Community in the Village of Tinca, Bihor County*, în Iulian Boldea (coord.), *Discourse as a Form of Multiculturalism in*

Dar au produs rezultate slabe în ceea ce privește integrarea și incluziunea socială a membrilor acestei etnii, datorită rezistenței deosebite a modului lor de viață specific la aceste acțiuni de promovare și sprijinire a integrării și incluziunii. Este de văzut, în context, că astfel există și se manifestă marginalizare socială dar și automarginalizare, excludere dar și autoexcludere, discriminare dar și autodiscriminare, iar acestea se susțin reciproc și fac și mai dificilă evoluția și modernizarea.

Iar reproșul guvernelor țărilor vestice către guvernele țărilor estice, că nu fac și nu știu să-i integreze și să-i includă social pe rromi s-a diminuat, pe măsură ce a fost tot mai evident că nici țările vestice nu știu și nu pot, nu reușesc să-i integreze și să-i includă social. În acest context este de amintit abordarea Franței, care, după ceva intervenții educaționale, de asistență socială și de ocupare pe piața muncii modeste și puțin eficiente, a introdus politica acordării de prime financiare pentru reîntoarcere și stabilizare a țiganilor (inclusiv fonduri pentru deschiderea de mici afaceri) în țara de origine. Rezultatul a fost însă că aceștia s-au bucurat să ia banii, s-au întors în țară, dar peste câteva săptămâni au reapărut pe străzile orașelor franceze: vizită scurtă acasă, pe banii francezilor. Reîntoarcere pentru că această predilecție a mișcării populaționale spre țările vestice este motivată, dincolo de modul de viață semi-nomadic, de prosperitatea economică evident mai mare a acestor țări, de resursele exploatabile mai mari. Este de adăugat, la aceasta, că reacțiile culpabilizante ale țărilor occidentale față de țările estice, în legătură cu această migrație internațională a rromilor, a produs în populația țărilor estice o contrareacție față de rromi, care au fost percepuți ca fiind responsabili de degradarea imaginii, de imaginea negativă a acestor țări și a cetățenilor lor în occident.

Este apoi de subliniat că eșecul țărilor occidentale în integrarea-incluziunea rromilor și în acțiunea de culpabilizare a țărilor estice, cu privire la reușitele modeste pe această linie, a căpătat relief și substanță înspre finalul primului deceniu al noului mileniu, odată cu recunoașterea explicită a eșecului paradigmei multiculturalismului ca model de organizare a societăților eterogene, în promovarea și reglementarea „conviețuirii inter-etnice și inter-culturale” în țările lor, de către marii lideri occidentali Angela Merkel, Andre Sarkozy, David Cameron¹¹. În actualitate, în ceea ce privește depășirea nerealizărilor, lipsa pașilor înainte în integrarea și incluziunea socială a țiganilor, se vorbește, în perspectiva recunoașterii eșecului multiculturalismului ca model socio-cultural, de trecerea de la abordarea/paradigma filantropiei și apoi a paradigmei acțiunii afirmative/discriminării pozitive, la paradigma acțiunii cointeresate, negociate și a beneficiului reciproc, condiționat de realizarea obiectivelor stabilite, prin acțiuni concertate din ambele părți. Într-un asemenea context de

Literature and Communication, Târgu-Mureș, Arhipelag XXI Press, 2015.

¹¹ „Sinteza”, 27.10.2014: <<https://www.revistasinteza.ro/multiculturalismul-in-europa-in-agonie>>

înțelegere este de remarcat o mai veche dar argumentată luare de poziție în ziarul italian L'Opinione¹², care susținea, în contextul ideii acțiunii la ambele capete, că rromilor trebuie să li se respecte tradițiile și obiceiurile, să li se ofere cu generozitate servicii de asistență socială, dar în schimbul obligației de a respecta legea, inclusiv obligația copiilor și tinerilor de a merge la școală, argumentând că doar astfel se oferă și se promovează totodată securitate și solidaritate, libertate și responsabilitate, drepturi dar și obligații, astfel încât să fie posibili pași spre apropiere din ambele părți.

Un al treilea element care explică predilecția spre organizare în clanuri a țiganilor rezidă în „viața la comun” care-i caracterizează. În perspectiva istorică, ei au trăit multă vreme în șatre și în corturi, în context nomadic, în locuiri specifice familiei extinse și foarte numeroase. O șatră era compusă din mai multe asemenea familii extinse, între care se creau legături foarte strânse și durabile, prin legături de sânge, prin înscuire și naștere. Acest mod de locuire și de trai avea rațiuni foarte consistente de apărare și întrajutorare și acțiune comună, ele s-au perpetuat peste veacuri și decenii și contribuie la explicația existenței și funcționalității clanurilor țigănești azi, care perpetuează în contexte dezvoltate viața și acțiunea „la comun”.

Un al patrulea element explicativ al fenomenului clanurilor țigănești constă în axiologia etniei, în dominantele ei axiologice, teleologice și praxiologice, în ethosul care le fundamentează modul de viață specific și în cultura antropologică și subculturile etniei¹³. Axiologia etniei este caracterizată de recunoașterea, cu puternică dominanță, a valorilor materiale ca simboluri și expresii ale reușitei personale în societate. Și, implicit, de desconsiderare a valorilor civice, civilizaționale, culturale și educaționale consacrate și promovate la nivelul macrosocietății. Această axiologie a etniei, atitudinal și comportamental exprimată, este bine surprinsă prin ethosul degajat de folclorul specific contemporan al etniei, de subcultură, de categoria muzicală a manelelor, unde totul se reduce la triada simplificată și primară, axiologic și teleologic, „bani, prieteni și dușmani”. Banii, prietenii și dușmanii ca instrumente și context în obținerea bunăstării, înțeleasă în maniera specifică, a puterii și influenței, prestigiului și statutului social, a accederii în sferele considerate înalte ale edificiului social, a cuceririi/epatării celor mai „valoroase” femei. Focusare axiologică și teleologică înspre o viață înțeleasă și construită simplu și primar, pe banii și bogăția neapărat puternic etalată public, care este văzută ca provenind din asociere (familia și clanul), prietenie și cooperare de clan și exploatarea în context ilicit și infrațional, în cazul clanurilor, a resurselor din zonele controlate (teritorialitatea), și, totodată, de respingerea,

¹² Opinione, articol despre problematica rromilor, comentat în România liberă, 28. nov. 2007 <<https://romanalibera.ro/actualitate/eveniment/l-opinione--europa---ce-viitor-au-tiganii--112457>>

¹³ Mirel Bănică, *Bafta, devla și haramul. Studii despre cultura și religia rromilor*, București, Edit. Polirom, 2019.

înlăturarea celor care se opun acestei „construcții acționale”, a persoanelor care nu fac parte din clan și a clanurilor concurente și oponente, a dușmanilor, care nu le recunosc puterea și „valoarea”. Este de adăugat că aceste clanuri țigănești, în relațiile dintre ele, manifestă o anumită acceptanță și se tolerează și chiar respectă reciproc după ce-și reglează teritorialitățile și câtă vreme teritorialitățile sunt respectate, dar manifestă o puternică și violentă inacceptare față de grupări infraționale care nu sunt țigănești, față de care reclamă zgomotos și agresiv „să nu se bage peste țigănie”. De remarcant obiceiul vechi și peren de a purta la ei arme (albe și nu numai) pentru intimidare, pentru etalarea forței, dar și pentru rezolvarea fermă și violentă a conflictelor și neînțelegerilor.

Prin această orientare comportamentală foarte puternic, limitativ și primar focalizată pe aceste valori și scopuri ce caracterizează clanurile țigănești, subculturile țigănești specifice lor, acestea manifestă o marcantă distanță axiologică, teleologică și praxiologică față de cultura majorității și a altor etnii și comunități. Această distanță se evidențiază prin desconsiderare și lipsă de apreciere față de valorile și normele morale și de conviețuire ale macrosocietății, față de ceea ce este acceptat, valorizat și practicat ca licit, dezirabil social, moral și civic, se evidențiază ca nesupunere voită față de ordinea socială și respectarea legilor, în speță. Și desconsiderarea muncii, ethosul manelelor desconsideră munca în calitate de mod de viață licit și de sursă de bani, bunăstare, prestigiu și reușită socială și promovează și exhibă șmechereala, „ciupeala”, „învârteala”, „iuțeala de mână”, păcălirea și înșelarea celorlalți, „tupeul” și determinarea de a lua prin forță și violență, priceperea în a corupe (inclusiv reprezentanți ai autorităților, la mare laudă fiind coruperea în poliție și justiție), curajul de a organiza și desfășura acțiuni ilicite, infraționale. Munca onestă și corectă, care nu aduce repede bani și bogăție multă este considerată a fi „pentru proști”. De aici și o desconsiderare marcantă a școlii, a educației, a calificărilor și a integrării pe piața muncii ca vehicule ale reușitei în viață. Este de subliniat asocierea comportamentală a acestei așezări axiologice cu tropismul spre o pompoasă și gălăgioasă etalare a banilor, bogăției, a luxului, a puterii și influenței sociale, expunerea caselor și palatelor, a automobilelor scumpe, a „hainelor de firmă” cu eticheta la vedere, a lănișoarelor și lanțurilor masive de aur, a cheltuielii ostentative a banilor. Și manifestarea atitudinilor și comportamentelor de forță, putere și influență în contextul purtării armelor, pentru intimidarea dar și pentru „punerea la punct” și înlăturarea oponentilor, dușmanilor. Această etalare și epatare include o amplă lăudăroșenie, care face ca, prin exagerare și inventare, să fie întreținut un amestec între realitate și legendă în cunoașterea și reprezentarea socială a clanurilor țigănești.

De specificat, în legătură cu manelele (o muzică țigănească având influențe din muzica turcească și balcanică în sens mai larg, cu unele preluări moderne ce țin de pop,

rap, hip-hop, având un mare număr de ascultători în România, Bulgaria, Turcia, Grecia, Albania dar și în comunitățile rromice din țările occidentale) și cultura manelelor, faptul că există în toate țările în care trăiesc populații importante de țigani, în speță în România, multe persoane din etnia majoritară și din celelalte etnii care consumă amplu acest gen de muzică. În legătură cu apetitul și consumul mare de manele în rândul membrilor altor etnii există exprimări, mai ales în mass-media și social media, care vorbesc de țiganizarea unora dintre ceilalți, de difuziunea și interiorizarea semnificativă, ca și conținuturi, a valorilor, propensiunilor, Țelurilor și modului de a fi al țiganilor, chiar dacă mulți clamează că ei doar apreciază și gustă melodică, ritmurile și forța dramatică a acestei muzici.

Această așezare axiologică și praxiologică simplă și pe nevoi primare, asociată cu o apetență deosebită pentru epatare și etalare publică, explică mult și forța și durabilitatea configurării în subculturi specifice, și valorizarea socială pregnantă a statutului social de interlop și rezistența excepțională la transgresarea tradițiilor, la modernizare, integrare și incluziune socială. Și, adăugat la neacceptarea și neinteriorizarea valorilor și propensiunilor și modului de viață al macrosocietății moderne majoritare, explică propensiunea spre desconsiderarea și nesupunerea la normele și regulile sociale. Iar de partea cealaltă, ca reacție la aceste atitudini și comportamente, la neintegrare și neincluziune, explică în bună măsură distanța socială, etichetarea, marginalizarea, respingerea și excluziunea socială manifestată de unele grupuri și persoane din afara etniei.

În ce privește această rezistență foarte pronunțată și perenă la asimilare, integrare și incluziune socială, justiția cutumiară țigănească, prin specificul ei, poate constitui un aport explicativ. Justiția tradițională țigănească, de sorginte tribală, este pe fond diferită de dreptul european de sorginte romană (dreptul moștenit de la Imperiul roman antic). Justiția țigănească¹⁴ abordează rezolvarea conflictelor și litigiilor într-un spațiu negociatoriu care implică familiile, comunitățile, clanurile, manifestând o intenție de fond pentru refacerea climatului și a bunelor relații în familie/între familii, comunitate/între comunități, în clan/între clanuri, pe baza stingerii conflictelor prin beneficii și penalități distribuite către ambele părți (victimă și agresor) aflate în litigiu. Distribuie vina și răspunderea, responsabilitatea astfel încât dreptatea capătă contururi fluide, necesare dinamicii de reșezare praxiologică a relațiilor interpersonale funcționale social, după judecarea/soluționarea litigiului. Prin această configurație justiția țigănească se așează altfel decât tradițională și exclusivă justiție retributivă din dreptul european, exprimând în intenție teleologică, într-o manieră corelată,

¹⁴ Gabriel Sala, *Percepția și desfășurarea judecății țigănești la neamul romilor gabori (Perception and evolve of gypsy trial with the Gabor Romani people)*, „Analele Banatului”, 2007, 15, p. 295-303. În lb. engleză, *ACSR*, 2008, 1, p. 109-118.

caracteristici specifice tuturor celor trei paradigme în justiția contemporană. Adică promovează atât caracteristici ale justiției retributive, care focalizează pe sancționarea infractorului, cât și ale justiției distributive/reabilitative care accentuează pe reabilitarea infractorului, precum și ale justiției restaurative, care urmărește repararea prejudiciului produs victimei¹⁵. Prin această configurare cumulată justiția țigănească întreține într-un fel specific cutuma răspunderii colective, dar și a solidarității, a întrajutorării și încrederii și cooperării. Toate acestea fiind specifice felului în care se structurează și se auto-reglează și dezvoltă familiile, comunitățile și clanurile țigănești. Iar ca și o consecință de fond, prin toate acestea, justiția țigănească întreține și ea rezistența la asimilare, integrare și incluziune socială, la depășirea tradiționalismului și acceptarea modernității, distanța față de ethosul, cultura, normele și regulile macrosocietății, desconsiderarea și nesupunerea intenționată la legile societăților, a statelor în care trăiesc sau/și migrează.

Așadar ce sunt clanurile țigănești? Sunt grupuri de persoane unite prin rudenie extinsă și prin descendență comună, efectivă, real-factuală dar și percepută/crezută și reprezentată social ca atare, în memoria comunităților. Sunt, în esență, comunități umane care grupează familii extinse între care se stabilesc legături funcționale foarte strânse și care asigură împreună, în cooperare, resursele necesare traiului cotidian prin activități, strategii, metode și instrumente specifice modului lor de viață, traiului bazat pe resurse marginale, mai mult sau mai puțin ilicite și neacceptate social normativ. În clanuri, pozițiile ierarhice sunt conferite de gradul de rudenie cu șeful/șefii clanului, apoi de afinități interindividuale, dar și de „faptele de vitejie” în lumea interlopă, de renumele pe care l-a adus eficacitatea în acțiunile specifice, și de pricepera în „marketingul” expozitiv al faptelor, dar și al etalării bogăției și reușitei, ca persoană, familie, clan. Pentru că, în esența lor, clanurile sunt configurări și procese sociale legate de „casă”, locuire și trai „la comun” și de „linie de rudenie”. În legătură cu clanurile țigănești, cu configurarea lor în consecința modului de viață „la comun” și în contextul specificității familiei și comunității la rromi, este util de adăugat că, în fapt, comunitățile țigănești, tradițional, sunt familii extinse construite pe bază de trei tipuri de rudenie: de sânge, de încuscrire (legătură considerată la fel de puternică precum cea de sânge) și de naștere¹⁶. Astfel, clanurile sunt rețele sociale predominant informale dar deosebit de coezive și perene în plan structural-funcțional, care se construiesc în și prin relații foarte apropiate și puternică susținere reciprocă, interiorizare și acceptare puternică a valorilor și scopurilor ce definesc clanul, încredere și supunere față de șefii

¹⁵ Anca Cușmir, Ecaterina Balica, Raluca Simion, Cristina Damboeanu, Mihai Micle, *Programe de justiție restaurativă în lumea contemporană*, București, Institutul Național de Criminologie, 2005.

¹⁶ Delia Grigore, Gheorghe Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, București, Edit. Salvați copiii, 2006.

„totemici” sau șefii cu valențe de a fi legendari, toate configurate ca atare în contextul modului de viață și activităților accentuat ilicite specifice clanurilor țigănești.

Această definitorie configurare fundată pe rudenie lărgită și „casă”, în sens de locuire dar și teritorialitate este, de altfel, exprimată și originată în chiar felul în care s-a edificat lingvistic funcțional etnonimul de autoidentificare „rroma”. „Rroma” (cu dublu rr în limba rromani, nazalizat)¹⁷ ca identitate de grup/etnică în grupul de limbi prakriti (unde inițial a fost „dom”, apoi transformat în rrom) din subcontinentul indian, de unde au emigrat, semnifică „de-al nostru, bărbat-soț de-al nostru”, iar „rromni” semnifică „de-a noastră, femeie-soție de-a noastră”, prin opoziție cu „gadja” (gagiu/gagică), asta semnificând „nu-i de-al nostru, străin”, și față de care, tradițional, respectul lipsea, manifestându-se doar în context de prietenii individuale și interese directe și imediate. Asta dă un relief și o specificitate adăugată clanurilor țigănești, spre deosebire de vechile clanuri scoțiene, japoneze, galeze, coreene ș.a., în particular prin însăși acest etnonim se promovează o separare oarecum netă, care susține rezistența și refuzul asimilării, integrării, incluziunii sociale. Iar în ethosul și în felul în care clanurile, membrii lor se exprimă și se prezintă în mass-media și social media sunt comune expresii precum: „noi suntem o familie”, „noi suntem frați toți”, „suntem toți veri și unchi și cumnați și fini dinspre tată și neamurile lui”, „noi suntem în țigănie și să nu vă băgați peste țigănie”. Sunt o familie, dar tot apar certuri și conflicte gălăgioase și violente și între membrii „familiei”, dar mai ales între „familii”, între clanurile țigănești¹⁸.

Organizarea în clanuri are o definitorie substanță ce ține de comunitățile premoderne, care s-a perpetuat însă până azi la popoarele și populațiile ce au păstrat această dimensiune premodernă. Există destule asemănări cu ceea ce sunt mafiiile și alte grupări infracționale, păstrând însă majore diferențe specifice, clanurile țigănești nu sunt pur și simplu mafii. Clanurile țigănești nu au anvergura și eficacitatea și preciziunea și cruzimea rafinată a mafiilor propriu-zise, megainfracțiunile internaționale nu sunt proprii clanurilor țigănești.

Despre clanuri țigănești în România și în plan internațional; care sunt, care e legătura cu criminalitatea organizată, ce fac ele, cum fac?

Clanuri țigănești există în toate țările și în toate spațiile în care trăiesc țigani. În Europa există importante clanuri țigănești în Ungaria, Bulgaria (Kalaidzhi Tsiganski Clan), Serbia (Jovanovich Ciganski Clan), Macedonia, Kosovo, Bosnia-Herțegovina,

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Capital, 24 august 2020: <<https://www.capital.ro/romania-teatru-de-razboi-intre-clanurile-interlope-amenintarile-incep-pe-retelele-de-socializare.html>>.

Croația, Albania, Slovacia, Cehia, Ucraina, Moldova (Clanul țiganesc Polkovnik) dar și în unele țări occidentale iar astăzi, ca urmare a migrației internaționale, acestea acționează în țările de baștină dar și în toate țările occidentale. Trăiesc și acționează în fapt în plan transnațional, fructificând oportunități specifice modului lor de viață în funcție de dinamica teritorială a acestor oportunități. De menționat că aceste clanuri țigănești din diferite țări de destule ori se luptă între ele pentru controlul teritoriilor, putere și influență, dar uneori și cooperează pentru mize mari pe care doar împreună le pot aborda. Este important de precizat, de asemenea, că o parte relativ mică dintre țigani fac parte efectiv și direct din clanurile țigănești infracționale propriu-zise, dar destul de mulți gravitează în jurul lor sau sunt afectați/influențați. De adăugat și că infracționalitatea există și se manifestă în toate etniile, și, după cum se spune, „infracționalitatea nu are culoare etnică”, doar infractorii au.

Abordând însă situația clanurilor țigănești în România, respectiv a clanurilor țigănești transnaționale care provin din România, cele mai importante ar fi cele ce vor fi prezentate în continuare. Cu precizarea că este greu să cartografiezi și să prezinți o situație oarecum completă și bogată în detalii și precisă în conținuturi. Pentru că posibilitățile de cercetare științifică a acestei problematice sunt limitate aproape în totalitate la metoda studiului documentelor, dintre care cele mai multe sunt articole din mass-media și social media, fiind disponibile apoi ceva documente care constituie sinteze, rapoarte de activitate și alte rezultate ale activității instituțiilor polițienești și judiciare. Este greu, periculos și chiar imposibil pentru cercetătorul științific să cerceteze empiric, aplicat, cu acces direct la fenomen, această problematică, de aceea nu pot fi găsite cercetări psihosociologice empirice pe domeniu.

Cele mai multe, mai mari, mai puternice și mai de temut clanuri țigănești în România sunt în București. Ele își împart teritorial, pe sectoare și cartiere, activitatea, în majoritate ilicită sau parțial licită. Au ieșit în relief, recent, prin conflictul în care un lider de clan a fost omorât, Clanurile Duduianu și Rinu. Apoi, sunt de notorietate Clanul Spoitoru, Clanul Caranilor, Clanul Cocalarilor, Clanul Sportivilor. Cunoscut și de mare impact este Clanul Cămătarii și mai sunt și altele, precum clanurile Pietroi, Chira, Sadoveanu, Geamănu... Unele dintre ele au fost vizibile public cu întâmplări și fapte spectaculoase prin expresia lor epatantă, precum cazul șefului clanului Cămătaru, care a plecat de la poarta penitenciarului, la liberare, pe un cal alb, iar acasă și-a făcut o grădină zoologică privată, cu lei și alte animale de pe continente îndepărtate¹⁹. Într-o zonă apropiată Bucureștiului, în Dâmbovița, s-a profilat puternic în anii trecuți Clanul

¹⁹ Wall-street.ro, 7 august 2020: <<https://www.wall-street.ro/articol/Legal-Business/259021/harta-clanurilor-interlope-din-bucuresti-cine-control-eaza-lumea-subterana-si-cum-sunt-impartite-teritoriile.html#gref>>.

Ghenosu, axat în zona activităților ilicite infracționale pe exploatarea și forțarea la prostituție și pe clonarea de carduri bancare.

În zona Timișoara clanul care, prin activități de corupere, șantaj, amenințare, forțarea vânzării proprietăților a reușit să obțină mai mult de 150 de proprietăți cu valoare istorică, în zona centrală a orașului, este Clanul Cârpați²⁰. Iar în zona Craiova s-a conturat puternic în atenția publică și a instituțiilor judiciare Clanul Gigi Boieru.

În Iași, Botoșani și regiunea Moldova în ansamblu, cele mai teribile clanuri sunt, odată, Clanul Clambaru, care a organizat o foarte mare rețea de trafic de persoane pentru exploatare sexuală în țările occidentale și care a ajuns la o așa forță și agresivitate încât, după cum declara procurorul general al României la acea vreme, acest clan a oferit o recompensă de 1,5 milioane de dolari pentru uciderea lui ca demnitar. Apoi Clanul Corduneanu s-a remarcat printr-o activitate infracțională organizată de mare anvergură.

În Transilvania și în zona Cluj în speță, fără a avea nici pe departe anvergura și impactul clanurilor din orașele și zonele mai înainte menționate, se remarcă Clanul Rostaș, axat pe cămătărie (și aflat în conflict cu Clanul Tambric). Apoi Clanul țiganilor din Huedin care desfășoară activități infracționale ilicite și exploatează sistemele instituționale de ajutor social în Marea Britanie și țările nordice. În deceniile trecute de notorietate a fost clanul/gruparea de cămătărie a „mamei Ana” din Baci (suburbie a orașului Cluj-Napoca).

Există clanuri țigănești importante în multe orașe mai mari, dar și în unele mai mici. Este, astfel, cunoscut cazul Clanului Țândărei²¹ care a traficat un mare număr de copii în Marea Britanie, unde i-a exploatat prin obligarea la cerșit stradal și la furturi din buzunare. De remarcat prin cruzime (obligau persoanele răpite și sechestrare să muncească pentru ei, aservindu-i prin umilire, bătăi regulate, privare de hrană, legarea în lanțuri, dezbrăcarea completă și udarea alternativă cu apă rece și caldă, legarea mâinilor și picioarelor și obligarea să mănânce precum câinii mâncarea aruncată pe jos, obligarea victimelor să se bată între ele pentru amuzamentul exploataților, violare și abuzare sexuală) este Clanul Berevoiești²², unde o grupare de familie înrudite a răpît,

²⁰ „Ziarul financiar”, Liliana Iedu, 12.11.2013: <<https://www.zf.ro/eveniment/cum-au-ajuns-clanurile-tiganesti-sa-detina-centrul-timisoarei-sau-povestea-halucinanta-a-neputintei-institutiilor-publice-din-romania-de-a-si-proteja-valorile-11670825>>.

²¹ Ani Sandu, Die verkauften Roma-Kinder Rumäniens, Neue Zürcher Zeitung, 20.02.2020; preluare și comentariu în Deutsche Welle.ro, Copiii vânduti ai României: <<https://www.dw.com/ro/copiii-romi-v%C3%A2ndu%C8%9Bi-ai-rom%C3%A2niei/a-52435041>>; <<https://ziarulromanesc.es/clan-din-tandarei-furturi-de-un-milion-de-euro-din-spania-o-victima-a-ramas-fara-un-deget-alta-fara-un-ochi-masini-de-lux-si-vile-confiscate-zeci-de-arestari/>>.

²² News Active, Andrei Nicolale, 13 iulie 2007: <<https://www.activenews.ro/stiri-politic/Clanuri-TIGANESTI-tineau-in-sclavagism-peste-40-de-persoane-in-Arges.-Victimele-erau-tinute-in-lanturi->>

sechestrat și exploatat prin muncă un număr mare de persoane. Apoi, Clanul Bercea Mondialu din Slatina, care a reușit să-și asigure cooperare și protecție până la vârful statului.

Ce activități ilicite, infracționale și de crimă organizată au desfășurat și desfășoară aceste clanuri? Frecvente sunt în sfera cămătăriei, șantajului, răpirilor și sechestrărilor de persoane, obligării la plata „taxei de protecție” și o multitudine de tipuri de înșelăciuni. De mare impact social și periculozitate sunt activitățile de trafic de persoane pentru exploatare sexuală prin proxenetism, exploatare prin muncă și prin cerșetorie controlată, dar și prin obligarea la furtișaguri din buzunare, în stradă, în magazine, în transportul în comun, furt din reședințe private, apoi traficul de migranți. În ce privește traficul de persoane, se particularizează traficul de minori și în special de minori cu handicap pentru exploatare prin obligarea la unele munci²³, la cerșetorie dar și la furturi din buzunare și poșete, din magazine și locuințe, spargerii de parcometre, în toate aceste infracțiuni traficantii și exploatatorii folosindu-se de limitele legislației, care prevede că minorii nu pot fi trași la răspundere penală²⁴.

Apoi activitățile cu violență, de intimidare publică și amenințare cu moartea și omucidere, inclusiv cele orientate înspre clanuri și grupări rivale, în lupta pentru teritorii și resurse exploatabile. De asemenea traficul și distribuția de droguri (dar nu marele trafic, mai degrabă distribuția la consumatori direct), furtul și traficul internațional de automobile furate, coruperea și șantajul funcționarilor publici²⁵, rapt imobiliar, jafuri organizate în grup, cu mâna înarmată, furturi și tâlhării diverse. Pondere și impact semnificativ au și activități infracționale, inclusiv de criminalitate organizată în sferele evaziunii fiscale și reciclării/„spălării” banilor (în construcții și proprietăți imobiliare îndeosebi), în „industria” jocurilor de noroc, furturilor de fier vechi (mai mult în deceniile precedente). Infracțiuni realizate atât în țară cât și în țările europene occidentale și chiar în America de nord²⁶. O infracțiune de anvergură realizată în străinătate și care a suscitat multă atenție publică a fost și este specularea și exploatarea serviciilor de ajutor social din Marea Britanie dar și în alte țări occidentale.

hranite-cu-resturi-alimentare-si-puse-sa-se-bata-pentru-distractia-stapanilor-134985>.

²³ Eugen Băican, Sorin Căce, Florin Moisa, Tudor Pitulac, *Rroma Working Children and their Families; Social-cultural Characteristics and Living Conditions*, Bucharest, Ro Media Publishing, 2002.

²⁴ „Adevărul”, 30 iulie 2002: https://adevarul.ro/news/societate/sute-copii-romani-cercetati-infractori-statele-occidentale-1_50aca8c57c42d5a66387cda4/index.html .

²⁵ Știri pe surse, 14.08.2020: <https://www.stiripesurse.ro/dezvaluirile-care-cutremura-politia-capitalei-clanurile-mafiote-din-capitala-au-oameni-infiltrati-in-politica-si-politie_1495719.html>.

²⁶ Știrile ProTv, 26.03.2013: <<https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/schema-prin-care-600-de-tigani-au-ajuns-fraudulos-in-sua-erau-cusuti-in-tapiteria-scaunelor-masinii.html>>.

Ce implicații are existența și activitatea clanurilor țigănești?

Activitatea clanurilor țigănești are un mare impact social, atât în România cât și în toate celelalte țări în care acționează acestea. Impact social mare în primul rând prin activitățile de criminalitate organizată în sfera traficului de persoane, distribuirii de droguri, furtului și traficului internațional de bunuri furate, violențe și omucideri. Impact social masiv este și prin așa numita „infraționalitate de vitrină”, furturile din buzunar, din magazine și cerșitul pe stradă care agasează puternic cetățenii marilor orașe occidentale. Prin amploarea lor aceste activități produc pagube și prejudicii masive, dar și reacții publice negative de mare amploare, care sunt în destule cazuri speculate și folosite politico-electoral în acele țări.

De subliniat este însă că din analiza problematicii clanurilor țigănești nu trebuie să se înțeleagă că toți țiganii/rromii sunt implicați în activități de criminalitate organizată specifice acestor clanuri. Cei mai mulți țigani, perpetuând modul de viață bazat pe resurse marginale, nu acționează în context de clan. Infraționalitatea și criminalitatea organizată, cu specificitățile lor de ansamblu, nu au culoare etnică. Apoi, urmare a emancipării și avansului educațional a unei părți semnificative din populația de țigani, destui dintre aceștia au ajuns la diferite nivele de integrare și chiar incluziune socială, de racordare la ethosul și modul de viață specific culturii și civilizației moderne, contemporane. În Transilvania, în zona Turda spre exemplu, un număr semnificativ de țigani au ajuns în anii din urmă să fie încadrați în muncă, munci necalificate, cu salariul minim pe economie, dar „cu carte de muncă”.

Implicațiile activității clanurilor țigănești sunt mari și în evoluție progresivă în fiecare țară în care acționează, dar și în context transfrontalier, fiind modulate specific de dinamica socio-economică a țărilor iar acum și de dinamica pandemiei COVID-19.

Perspective, în context național și internațional

Problema clanurilor țigănești este de actualitate și va rămâne de actualitate, în România, în Europa și în plan global, în primul rând prin elementele de neconformare la normele sociale și nerespectare a legilor, de neintegrare și neincluziune socială, de infraționalitate și criminalitate organizată. Se știe dintotdeauna că în situații de criză socială, economică, de criză de moralitate publică, activitățile ilicite, infraționale, de criminalitate organizate expandează. Așa încât este de așteptat ca impactul clanurilor țigănești să crească.

Criza pandemiei COVID-19 a relevat direct o asemenea expandare în România, în contextul în care mulți membri ai clanurilor țigănești formate din țigani cetățeni

români, care acționau în străinătate, au fost nevoiți să se întoarcă în țară și au reînceput să-și dezvolte activități majore și să-și reîmpartă prin conflicte violente teritoriile în țară. Dar, doar s-au reîntors în țară, ei vor pleca înapoi în țările occidentale, care oferă resurse și oportunități specifice comparativ mai mari.

Fenomenul clanurilor țigănești este și va fi unul peren, întrucât ține de modul lor de viață specific și distinct. Existența lor face necesară cercetarea, cunoașterea științifică a fenomenului (în limitările pragmatice severe enunțate mai înainte) și fructificarea acestei cunoașteri în politicile, programele și acțiunile de contracarare a activităților infracționale și de criminalitate organizată. Dar și în politicile și programele de școlarizare-educare, de emancipare, de integrare și incluziune socială, de reducere a discriminării, singurele care pot, durabil, alături de eforturile de emancipare a însăși etniei, comunităților, să asigure un oarecare avans în direcția diminuării acestor activități și fenomene negative și indezirabile social.

Datorită ascunderii publice a faptelor și a modalităților de acțiune specifice, dar, în același timp, oarecum paradoxal, și datorită unui specific al modului de a fi al membrilor clanurilor țigănești, definit prin apetența deosebită pentru epatare publică prin etalarea bogăției și puterii, văzute ca simboluri maxime ale reușitei și statutului social, a existat și va exista o anumită obscuritate, un anume amestec de realități și legende în percepția și reprezentarea socială a acestui fenomen. Apetența și propensiunea spre glorificarea liderilor interlopi, construcția de imagine publică prin interpretarea și „adăugirea” faptelor reale, amplificarea și expandarea imaginii publice până spre imaginea legendară, prin construirea de povești glorioase din arealul legendelor, creează acest spațiu de joc dintre realități și legende, ficțiuni profitabile atât în interiorul clanului și etniei cât și în afara lor. Mai specific, este vorba despre exagerările realităților și faptelor, promovarea de povești exagerate sau chiar inventate de vitejie și iscusință și eficacitate, de bogăție și putere exagerate. Prin care, în contextul unei valorizări sociale foarte ridicate a notorietății și prestigiului public, se produce etalare și epatare și se susține intenționat dar oarecum și „instinctual-rutinier”, acest spațiu de joc dintre realități și legende. În particular, valorizarea și recunoașterea socială evidentă în acest areal a puterii ca interlop, a interlopului ca personaj (dazavuată în cultura majorității) contribuie și întreține acest spațiu de joc între realități și legende în cunoașterea și reprezentarea publică a fenomenului. Perenitatea acestui fenomen se datorează și faptului că clanurile țigănești și o parte importantă a populației de țigani/rromi se configurează social în arealul subculturilor (înțelese antropologic ca universuri socio-culturale distincte și diferite de cultura majorității), iar aceste subculturi și contraculturi, în contextul modului de viață diferit și de mare forță și perenitate, manifestă o rezistență durabilă excepțional de puternică în raport cu integrarea și incluziunea socială.

